

Савенко Тетяна Дмитрівна,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов;
Гаврисевич Анна Сергіївна,
завідувач відділом по роботі з іноземними громадянами;
Горюнова Марина Миколаївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувачка кафедри іноземних мов;
Національна академія статистики, обліку та аудиту

ОСОБЛИВОСТІ РОБОТИ З ІНОЗЕМНИМИ СТУДЕНТАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

Проблеми демократизації та децентралізації системи освіти у всьому світі створили у ХХІ столітті нові умови і позначилися на діяльності вищих навчальних закладів та загалом на міжнародній системі освіти. Для молодого покоління в усіх країнах – це широкий вибір напряму навчання, майбутньої спеціальності, форм навчання та самого навчального закладу. Розвиток ринкової економіки в сучасних умовах вимагає від майбутніх спеціалістів високої професійної підготовки, міцних практичних знань та умінь самореалізовуватися у суспільстві та повсякденному житті.

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року російських військ на територію України кардинально вплинуло на весь уклад і стиль життя українського народу. Розглядаючи питання функціонування вищої освіти України в умовах війни, можна констатувати, що війна не могла не позначитися і на одній із невід’ємних і найголовніших суспільних інституцій – системі освіти України. Перед суспільством постали складні виклики: як забезпечити молодому поколінню доступ до знань в умовах воєнного часу, як адаптуватися до нової і нерідко небезпечної реальності, які стали своєрідною точкою відліку для трансформації освітнього процесу.

За даними Державної служби статистики України, у 2021 році в Україні нараховувався 281 заклад з числа університетів, інститутів, академій та 234 коледжі державної форми власності. У закладах вищої освіти навчалися 964,5 тис. студентів, до складу яких входили і 67,3 тис. іноземних студентів [5].

У лютому 2024 року уряд України, Світовий банк, Європейський Союз та ООН опублікували спільне дослідження Rapid Damage and Needs Assessment (Швидке оцінювання шкоди й потреб, RDNA), у якому оцінено загальні втрати та потреби на відновлення України внаслідок війни з росією у сфері освіти. За цей період 13% освітньої інфраструктури було пошкоджено або знищено (пошкоджено 3583 закладів освіти, знищено – 394). Ці збитки оцінюють приблизно в 5,6 млрд доларів США. Найбільша частина пошкоджень припадає на школи (1888 шкіл), серед закладів вищої освіти пошкоджено або зруйновано

21% закладів [5]. Наразі в Україні повністю зруйновано 11 вишів – 4 університети та 7 коледжів, ще 117 університетів та 162 коледжі отримали пошкодження [4].

Як відзначається в аналітичній записці «Освітній процес в умовах війни: як ми змінилися», Україна змогла не тільки зберегти доступ до освіти, а й значно її оновити, заклавши фундамент для її подальшого розвитку, і загалом досягла значних перемог, які свідчать про стійкість, адаптивність та інноваційність вітчизняної освітньої системи [5]. Підсумовуючи, можна констатувати, що українські policy makers у сфері вищої освіти успішно впоралися з викликами в складних умовах воєнного стану. «Рішення, прийняті після 24 лютого, були оптимальними для системи вищої освіти і мали на меті максимально зберегти систему від можливих суттєвих втрат. Безперечно, якісь рішення могли бути кращими, проте з урахуванням наявних ресурсів та спроможностей і часового обмеження ці рішення зараз сприймаються як найбільш виважені та потрібні. Завдяки злагодженій і мотивованій роботі українських університетів та освітян вдалося зменшити руйнівний вплив на вищу освіту жорстокого російського вторгнення» [1].

Станом на 25 жовтня 2022 року в українських університетах навчалися громадяни з понад 150 країн світу, найбільше – з Китаю, Індії, Марокко, Туркменістану, Азербайджану та Нігерії. Вони здобували переважно медичні спеціальності: у топ-10 закладів, де вчилися найбільше іноземців, дев'ять позицій посідають медичні університети. З початком повномасштабного російського вторгнення кількість іноземних студентів в Україні значно знизилася, значна частина була змушена виїхати з України, але більшість із них продовжують навчання дистанційно [1].

Згідно даних Єдиної державної електронної бази з питань освіти станом на 1 січня 2024 року в українських закладах освіти на основному навчанні здобувало вищу освіту вже тільки 34 462 іноземних студента. Ця інформація міститься на офіційному сайті МОНу, де оприлюднено дослідження «Іноземні студенти в Україні під час війни (2022-2023)», проведеного ДП Український державний центр міжнародної освіти (УДЦМО) у форматі інтерв'ю та онлайн опитування [2].

Самозрозуміло, що воєнний стан суттєво вплинув на вступні кампанії останніх років. Так, у період із 1 січня 2023 року по 31 грудня 2023 року українськими закладами освіти було зареєстровано лише 14 341 запрошення на навчання для іноземців. У зв'язку з війною більшість студентів (63%) навчається дистанційно, решта – в очному або змішаному форматі. Згідно із згаданим дослідженням, під час воєнного стану лише 15 % іноземних студентів живуть і навчаються на території України. Решта – перебувають у себе на батьківщині чи в іншій країні. На запитання «Чи мають бажання іноземні студенти повернутися в Україну для продовження очного навчання (у разі перебування за кордоном)?» 47% заявили, що хочуть повернутися в Україну, 17% згодні продовжити

навчання дистанційно, 16% хочуть навчатися у філіях українських університетів за кордоном. Отже, українські заклади вищої освіти й надалі мають попит серед іноземців. Наразі в Україні навчаються 27226 іноземних студентів. З них, 7194 осіб вступили до університету у 2024 році [3].

Для кожної країни іноземні студенти важливі з кількох причин, і Україна тут не виняток. *По-перше*, це фінансові інвестиції до бюджетів університетів, які запрошують на навчання студентів з інших країн. Наприклад, лише за навчання на підготовчому відділенні один іноземний слухач сплачує від 30 до 70 тисяч гривень за курс, а медична освіта для іноземців в Україні коштує понад 140 тисяч гривень на рік. *По-друге*, навчання іноземних студентів – це можливість для інтернаціоналізації освіти, її інтеграції у світовий освітній простір. Україна має понад 20 міжнародних договорів про співпрацю у сфері освіти і навіть надає стипендії на навчання іноземним студентам, відповідно до цих угод. Однак з 2022 року кількість іноземних студентів, які здобувають вищу освіту за квотами відповідно до міжнародних угод, значно зменшилася – це лише кілька десятків місць. *По-третє*, іноземні випускники університетів країн, де вони навчалися, потім, як правило, стають їхніми симпатиками й амбасадорами у світі.

Згідно даних, оприлюднених директоркою державного підприємства «Український державний центр міжнародної освіти» (УДЦМО) Оленою Шаповаловою, найпопулярнішими спеціальностями, на які найчастіше вступають студенти-іноземці до українських закладів вищої освіти, входять менеджмент, педагогіка, медицина, економіка, комп'ютерні науки, фінанси та страхування, хореографія, психологія, міжнародне право. Вона констатує, що порівняно з довоєнними роками, уподобання іноземних студентів дещо змінилися: якщо раніше найпопулярнішою спеціальністю була медицина, тепер на першому місці за кількістю зареєстрованих запрошень знаходиться менеджмент [3]. Така зміна вподобань пояснюється тим, що багато країн не визнають навчання онлайн з певних спеціальностей, особливо з медичних фахів, а, зрозуміло, саме на таку форму навчання змушені були перейти українські університети після початку повномасштабного російського вторгнення. За результатами дослідження УДЦМО, які повністю підтверджуються практикою роботи відділу по роботі з іноземними громадянами НАСОО, інформацію про можливості навчання в Україні іноземні студенти, як правило, отримують трьома усталеними шляхами: рекомендації тих, хто вже тут навчався («сарафанне радіо»), інформація від освітніх агентств (фірм-контрактерів) та дані з сайтів посольств України.

Загалом же ТОП-10 країн, з яких найбільше студентів хоче навчатися в Україні, виглядає так: Китай, Індія, Нігерія, Туркменістан, Непал, Туреччина, Ракистан, Марокко, Гана, Азербайджан. В силу масштабу і специфіки, НАСОО не входить до першої десятки лідерів по навчанню громадян іноземних держав, хоча 2024 року в Академії навчалось 268 іншомовці.

Згідно із дослідженням, іноземці обирають українські ЗВО через помірну вартість навчання і проживання (38 %), якість освіти (25%) та бажання навчатися в Європі (18%). Майже третина студентів не вбачає проблем в українській освіті. Загалом іноземним студентам подобається Україна – вони дають позитивну оцінку і умовам навчання, і проживання [2].

Сучасна система підготовки кадрів для зарубіжних країн значною мірою зорієнтована на забезпечення процесу інтеграції нашої держави у світовий освітній простір, гуманізацію міжнародних відносин, утвердження цивілізованих норм міжнародної співпраці, взаємозбагачувальному діалогу націй і культур.

Політичні й економічні зміни, які відбуваються в Україні й на міжнародній арені, російсько-українська війна, внесли суттєві корективи в наші оцінки і підходи до співробітництва з іноземними країнами й у галузі освіти. Сотні тисяч українських юнаків і дівчат змушені були емігрувати на Захід і влилися в освітні системи зарубіжних країн. І хоча Міністерство освіти і науки України демонструє активне прагнення захистити інтереси української вищої школи, комплексна стратегія побудови єдиної системи міжнародної взаємодії освітянської системи України зі світовим освітянським співтовариством, як переконує практичний досвід, явно недосконала і має чимало прогалин. На жаль, багато доробків і досягнень минулих часів вже майже втрачено. Накопичений стараннями і практикою багатьох поколінь освітян досвід навчально-методичної та виховної роботи вишів, єдині загальні нормативні документи, що стосуються регламентації перебування студентів-іноземців на території країни, тісні контакти МОН з посольствами та Державною прикордонною службою України з метою виявлення потенційних незаконних мігрантів, раніше комплексно сприяли забезпеченню якісної професійної підготовки фахівців. Зрозуміло, що війна і воєнний стан спричинив виникнення нових проблем у навчанні іноземних громадян. З одного боку, державна увага приділена питанням реальної безпеки студентів безумовно відноситься до плюсів, у той час як ускладнена процедура візової підтримки та особливості умов перебування іноземців на території воюючої країни цілком зрозуміла, але є суттєвим мінусом не лише професійної орієнтації інофонів, а й залучення їх до навчання в українських вишах назагал.

Так, відсутність єдиних галузевих нормативно-правових документів дозволяє кожному навчальному закладу самостійно здійснювати профорієнтаційну, рекламно-інформаційну роботу за кордоном, шукати партнерів-контрагентів. З одного боку це добре, з іншого – виші залишились сам на сам у пошуках додаткових регулюючих механізмів. Скажімо, обмеження можливостей вузів у візовій підтримці, додаткове ліцензування фірм-партнерів, що діють на ринку освітянських послуг та ін. Уся вертикаль з підготовки фахівців для зарубіжних країн, котра раніше десятиліттями діяла як злагоджений механізм, нині бездумно і недалекоглядно зруйнована, а головне – замість неї нічого не запропоновано. Немає державної програми з набору зарубіжних

студентів – набір студентів на навчання нині має стихійний характер, унаслідок чого постійно виникають різноманітні проблеми, як, скажімо, з різним ціноутворенням у різних вишах на одні і ті ж освітні послуги. Сьогодні практично неможливо здійснити якісний набір студентів на підготовчі курси / факультети чи персокурсників з урахуванням відповідного мінімального рівня освіти, оскільки і сам набір, і вступні іспити-випробування кожен виш здійснює в силу зрозумілих причин дистанційно, до того ж згідно виключно свого власного розуміння і бачення, без загальноприйнятого і затвердженого стандарту. До цього слід додати, що організаційно-правові аспекти навчання іноземних студентів також мають суттєві недоліки, виявлення й усунення яких можуть сприяти удосконаленню окремих ланок системи, їхнього коректування з метою вироблення концептуальних підходів до системи підготовки фахівців різних профілів і спеціальностей для зарубіжних країн.

Підкреслимо, що концепція МОН з цього архіважливого питання відсутня, а саме вона повинна закладати теоретичні й методологічні основи для різних варіантів організації діяльності суб'єктів на різних рівнях, і у жоднім разі не мати вигляд простого набору рекомендацій чи банального звіту, як це відбувається сьогодні. Концепція насамперед має встановлювати правила, розробляти порядок реалізації, необхідні стандарти, а кожному ВНЗ – забезпечувати самостійність і гнучкість у прийнятті рішень, вказувати обов'язкові умови і вимоги для її реалізації. Запровадження подібної автоматизації процесів, з одного боку дозволить вишам самостійно розробляти і встановлювати варіанти керування навчально-виробничим процесом, з іншого – визначати характеристики якостей, що їх повинен мати випускник українського навчального закладу. Цю мету можливо досягнути тільки завдяки узгодженості й цільовій односпрямованості всіх суб'єктів навчального процесу.

Прикладом такої узгодженості дій може слугувати наявність іноземного контингенту в НАСОО, що є свідченням ефективного функціонування відділу по роботі з іноземними студентами. Практичний досвід переконує, що позитивні показники цього підрозділу стали можливими завдяки створенню надійного зворотнього зв'язку зі студентами й партнерами-контрактерами, що дозволяє всебічно аналізувати й оперативно корегувати ситуацію. Навчання іноземних громадян у країні перебування може стати успішним лише у випадку повного співпадання інтересів і можливостей навчального закладу й іноземного кандидата на навчання в певній країні. Красномовним свідченням є факт, що, не зважаючи на особливості й труднощі, пов'язані з умовами воєнного часу, іноземний контингент НАСОО збільшився в рази. Багато в чому це стало можливим завдяки тому, що департамент по роботі з іноземними студентами НАСОО зумів стати важливою ланкою в моделі організації життя, побуту, адміністративно-правового захисту та навчання іноземних студентів, сумлінно займається справою оптимального впровадження студентів у життя та систему вищої освіти країни з урахуванням потреб та реалізації їх соціальної та морально-

психологічної адаптації. Разом з координаторами-контрактерами департамент виступає як активний учасник організації і забезпечення навчального процесу, який не лише веде пошук додаткових можливостей у візовій підтримці, ліцензуванні фірм, що діють на освітньому ринку послуг, але й займаються такими питаннями як: 1) організація прибуття; 2) супровід, консультація щодо факту прибуття в країну (місто навчання); 3) розміщення, поселення; 4) супровід з питань проживання; 5) допомога в оформленні документів; 6) супровід до міграційної служби; 7) медичний супровід; 8) оформлення страхового полісу; 9) організація культурно-масових заходів; 10) допомога в організації дозвілля; 11) консультація та спроведення у разі виникнення проблем та труднощів перебування в країні; 12) мовна та юридична допомога.

Потреба в спеціалістах фінансово-економічного профілю відчувається в країнах, де швидкими темпами розвивається економіка і промисловість. Недарма одним із державних пріоритетів країни, студентів з якої найбільше серед іноземців НАСОА, є забезпечення провідних галузей економіки висококваліфікованими спеціалістами – Азербайджану. Вихід на міжнародне поле освітніх послуг, розширення міжнародного співробітництва завжди були характерними для систем освіти України й Азербайджану, які включали в себе і навчання за міждержавними договорами, і контакти з певними галузями промисловості, і державні міжурядові та індивідуальні (приватні) контракти і т.д. Аналіз роботи українських вишів показує, що інтерес азербайджанської молоді до навчання в Україні не слабшає протягом багатьох десятиліть і зберігається навіть за умов воєнних дій на території нашої держави. Україна готувала і готує фахівців, затребуваних у різних галузях економіки Азербайджану: виші економічного напрямку готують економістів, фінансистів, маркетологів та менеджерів, бухгалтерів та аудиторів, інженерно-технічного – інженерів, механіків для авіаційного, автомобільного, морського та залізничного транспорту, інженерів-будівельників та архітекторів. Загальновідомий досвід роботи з іноземними студентами в Україні, яка розпочалася у Києві ще 1953 року. Для них створювалися спеціальні кафедри, готувалися викладачі зі спецметодики, методисти, які обслуговували конкретні контингенти іноземних студентів. Відтак і сьогодні, як і раніше, стоїть завдання підтримки та розвитку мотиваційної сфери здобувачів вищої освіти, як і змісту, організації навчального процесу, розробки форм та способів, спрямованих на організаційно-методичне забезпечення індивідуальної та колективної роботи студентів-азербайджанців.

Останні 30 років вищі навчальні заклади України навчають іноземних громадян виключно на контрактній основі. Міністерство освіти України розробило для університетів єдину контрактну документацію для навчання та перебування студентів-іноземців у вищих навчальних закладах. Враховуючи як позитивні, так і негативні аспекти навчання іноземних громадян, українські вищі навчальні заклади зупинили свій вибір на індивідуальній договірній основі

зарахування до університету. Така практика має перевагу, оскільки, з одного боку, спонукує здобувачів більш відповідально, серйозно та свідомо ставитися до навчання, з іншого – полегшує вишам розлучення з тими студентами, які не виконують вимог та нормативів навчального закладу.

В останні роки у вузах України кількість співробітників відділів міжнародних зв'язків значно скоротилася, що спричинило збільшення навантаження на працівників. Водночас, причинами змін у роботі департаментів, які обслуговують іноземних здобувачів, стали спочатку пандемія Covid-19, а потім розв'язана росією повномасштабна війна росії проти України.

Відомо, що вдосконалення та впорядкованість в організації набору студентів для навчання за кордоном починається з інформаційно-рекламної роботи як на рівні державних організацій (посольства, консульства), так і компаній, фірм та організацій, що надають послуги з освітніх програм. У цій роботі НАСООА має певні успіхи. І хоча МОН України через УДЦМО взяло під свій контроль видачу запрошень на навчання іноземним громадянам, було б доцільно систематизувати цей процес, перетворити його на чітко впорядкований, що дозволило б відбирати більш якісний, цілеспрямований і вмотивований контингент здобувачів, що, крім очевидних освітніх і фахових плюсів, зрештою сприяло б і зменшенню нелегальної міграції. Іншими словами – архіважливим та актуальним нині стає створення при *Українському державному центрі міжнародної освіти Міністерства освіти і науки України* Координаційної ради з питань організації та контролю якості навчання іноземних громадян в системі освіти України та вдосконалення співпраці з державними структурами України (МОН, МВС, МЗС, МОЗ, Держкомітет прикордонних військ, тощо).

Список використаних джерел

1. Ніколаєв Є., Рій Г., Шемелинець І. Вища освіта в Україні : зміни через війну : аналітичний звіт. Київ : Київський університет імені Бориса Грінченка, 2023. 94 с. URL: <https://osvitanalityka.kubg.edu.ua/wp-content/uploads/2023/03/HigherEd-in-Times-of-War.pdf>
2. Іноземні студенти в Україні під час війни (2022-2023). URL: <https://studyinukraine.gov.ua/uk/international-students-in-ukraine-during-wartime-2022-2023/>
3. Іноземні студенти в Україні. Скільки їх та де навчаються РБК-Україна, 13 грудня 2024 р. URL: <https://www.rbc.ua/rus/news/inozemni-studenti-ukrayini-skilki-yih-ta-1734091891>.
4. Освітній процес в умовах війни: як ми змінилися. INTBOARD. URL: <https://intboard.ua/pres-sluzhba/blog/osvitniy-protses-v-umovakh-viyny-yak-my-zminylysia/>
5. Оцінювання втрат та потреб української освіти на основі RDNA3. Втрати та потреби української освіти через війну: дослідження. Опубліковано

23 лютого 2024 р. URL: <https://mon.gov.ua/news/otsinyuvannya-vtrat-ta-potreb-ukrainskoi-osviti-na-osnovi-rdna3>

Садовнича Анастасія Ігорівна,
*здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
спеціальність «Економіка та міжнародні економічні відносини»;
науковий керівник:*
Гаврилюк Тетяна Вікторівна,
*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін;
Національна академія статистики, обліку та аудиту*

ФІЛОСОФІЯ ДАНИХ: СМИСЛОВІ ВИМІРИ СТАТИСТИКИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

У сучасному світі дані стають не просто цифрами, вони формують наше уявлення про суспільство та його розвиток. У цифрову епоху інформація перетворюється на ресурс, здатний впливати на рішення держави, економіку та культуру. Для України, яка переживає воєнний стан і готується до масштабного відновлення, статистика цифрової економіки набуває особливого значення. Важливо зрозуміти, що дані – це не лише інструмент для обчислень і прогнозів, а й спосіб відображення сенсу, цінностей та процесів, що відбуваються у житті суспільства. Як відзначає Л. Флоріді у його знаменитій книзі «The philosophy of information», саме осмислення даних на філософському рівні дозволяє поєднати технічні інновації з гуманітарними орієнтирами розвитку [1].

Відзначимо, що дані – не лише статистичні показники, але й культурний та ціннісний феномен. В книзі «Big data: A revolution that will transform how we live, work, and think» показується, як вони формують уявлення про розвиток суспільства, визначають пріоритети публічної політики та економіки [2]. Філософія даних розглядає не тільки обчислювальну, але й смислову складову інформаційних потоків. У цьому контексті статистика цифрової економіки виступає не просто як інструмент вимірювання, а як засіб формування суспільного бачення майбутнього. Іноді цифри здаються занадто віддаленими від реальності, хоча деякі дослідження справді заслуговують на довіру.

У період повоєнного відновлення України важливу роль буде відігравати аналітика великих даних, яка дозволить моделювати економічні процеси, прогнозувати фінансову стабільність та оцінювати ефективність реформ. Водночас, уже зараз статистика повинна набувати гуманітарного виміру, адже вона, в більшості випадків, показує процеси, але не завжди відображає людське